Kommentarmaterial till kursplanen i teckenspråk för döva och hörselskadade

Skolverket

Kommentarmaterial till kursplanen i teckenspråk för döva och hörselskadade

Beställningsadress:
Fritzes kundservice
106 47 Stockholm
Tel: 08-598 191 90
Fax: 08-598 191 91
E-post: order.fritzes@nj.se
www.fritzes.se

ISBN: 978-91-38325-72-8
Form: Ordförrådet AB
Tryckt hos ett klimatneutralt företag
– Edita, Västerås 2011
Stockholm 2011

Innehåll

Inledning 4

En samlad läroplan 4

Kursplanens olika delar och kunskapskrav 4

Kommentarer till kursplanen i teckenspråk för döva och hörselskadade 6

Förändringar jämfört med den tidigare kursplanen 6

Syftet 7

Det centrala innehållet 11

Teckna, lyssna och samtala 12

Språkbruk 15

Berättande texter och sakprosatexter 18

Tvåspråkighet 19

Information och källkritik 21

Kultur och språk 22

Kunskapskraven 24

Bilaga: Användningen av värdeord i kunskapskraven 30

Inledning

Till varje kursplan finns ett kommentarmaterial som riktar sig till lärare och rektorer. Avsikten med materialet är att ge en bredare och djupare förståelse för de urval och ställningstaganden som ligger bakom texterna i kursplanerna. Materialet beskriver också hur det centrala innehållet utvecklas över årskurserna och hur kunskapskraven är konstruerade.

Här nedan kommer först en övergripande beskrivning av den samlade läroplanen. Därefter följer kommentarmaterialet kursplanernas struktur för att det ska vara lätt att hitta och orientera sig i texten. *Formuleringar som är hämtade direkt från kursplanen är genomgående kursiverade i texten.*

En samlad läroplan

Från och med läsåret 2011/12 har alla obligatoriska skolformer, det vill säga grundskolan, grundsärskolan, sameskolan och specialskolan, var sin samlad läroplan.

Läroplanerna består av tre delar. Den första delen beskriver skolans värdegrund och uppdrag, medan den andra delen innehåller övergripande mål och riktlinjer för utbildningen. Dessa delar är i princip likadana för alla obligatoriska skolformer. Läroplanens tredje del innehåller kursplaner för alla ämnen. Kursplanerna är indelade i avsnitten syfte och centralt innehåll och kompletteras med kunskapskrav för de olika ämnena.

För att förstå undervisningens uppdrag är det angeläget att läsa den samlade läroplanen som en helhet. Det är också viktigt att förstå relationen mellan kursplanens olika delar.

Kursplanens olika delar och kunskapskrav

Syftets uppbyggnad

Varje kursplan inleds med en kort motivering till att det enskilda ämnet finns i skolan. Därefter anges syftena med undervisningen i ämnet. Syftestexten är formulerad så att det tydligt framgår vilket ansvar undervisningen har för att eleverna ska kunna utveckla de kunskaper och förmågor som anges.

Texten avslutas med ett antal långsiktiga mål som är uttryckta som ämnesspecifika förmågor. Dessa gäller för alla årskurser och ligger till grund för kunskapskraven. Målen sätter ingen begränsning för elevernas kunskapsutveckling – det går alltså inte att betrakta dem som något som slutgiltigt kan uppnås.

Det centrala innehållets uppbyggnad

I det centrala innehållet anges vad som ska behandlas i undervisningen. Innehållet är indelat i kunskapsområden som i sin tur består av ett antal punkter. Kunskapsområdena behöver inte motsvara arbetsområden i undervisningen, utan de är enbart ett sätt att strukturera innehållet i ämnet. Hur de olika innehållspunkterna hanteras i relation till varandra är något som lärare tillsammans med elever måste avgöra. Det centrala innehållet säger heller ingenting om hur mycket undervisningstid som ska ägnas åt de olika punkterna.

Det är viktigt att understryka att det centrala innehållet inte behöver utgöra allt innehåll i undervisningen. Det finns alltid möjlighet för läraren att komplettera med ytterligare innehåll utifrån elevernas behov och intresse.

Kunskapskraven

Kursplanerna kompletteras med kunskapskrav i de olika ämnena. Kunskapskraven är konstruerade utifrån ämnets långsiktiga mål och centrala innehåll. De beskriver den lägsta godtagbara kunskapsnivån för en elev i årskurs 4 och anger den kunskapsnivå som krävs för betygen A, C respektive E i årskurs 7 och 10.

I årskurs 4 finns det i specialskolan kunskapskrav för godtagbara kunskaper i ämnena matematik, svenska, svenska som andraspråk, de samhällsorienterande och naturorienterande ämnena samt teckenspråk för döva och hörselskadade. I årskurs 7 finns kunskapskrav i samtliga ämnen utom moderna språk. I årskurs 10 finns kunskapskrav i alla ämnen.

Kommentarer till kursplanen i teckenspråk för döva och hörselskadade

Förändringar jämfört med den tidigare kursplanen

När det gäller undervisningens inriktning skiljer sig den nya kursplanen inte nämnvärt från den tidigare. Däremot finns det en skillnad i att den nya kursplanen gör det möjligt att även läsa teckenspråk som ett nybörjarspråk, istället för att som i den förra kursplanen utgå från att alla elever har teckenspråk som förstaspråk. Skillnaden mellan de två nivåerna teckenspråk och teckenspråk som nybörjarspråk syns dock först i kunskapskraven. Det vill säga syfte, mål och centralt innehåll är samma för båda nivåerna. Liksom i den tidigare kursplanen är målsättningen att alla elever ska nå full tvåspråkighet.

En annan skillnad jämfört med tidigare är att den nya kursplanen på ett mer explicit sätt lyfter fram tvåspråkigheten – svenskt teckenspråk och svenska. Anledningen är att specialskolans elevgrupp har förändrats och att en stor andel av eleverna idag har möjlighet att tillgodogöra sig talad kommunikation. Detta gör att de båda språken teckenspråk och svenska, på ett ännu tydligare sätt än tidigare, utgör komplement till varandra. Med teckenspråk och svenska kan eleverna ge och hämta information, få kunskap om världen, skapa sociala kontakter och vidareutbilda sig inom områden som de själva önskar. Ämnet teckenspråk spelar därför en betydelsefull roll i elevernas utveckling till tvåspråkiga individer.

Ytterligare en skillnad är att den nya kursplanen lyfter fram vikten av att kunna kommunicera via internet och andra medier samt att kritiskt kunna granska och värdera olika källor.

Tvåspråkighet i läroplanen

I den övergripande läroplanen för specialskolan finns en skrivning som är unik för specialskolan. Den säger att döva och hörselskadade elever ska ha en *”språkmiljö som ger förutsättningar att möta och använda sig av både teckenspråk och svenska i skolans alla sammanhang”*, det vill säga eleverna ska erbjudas en tvåspråkig skola i en tvåspråkig miljö. Det innebär att utbildningen för döva och hörselskadade i specialskolan ska präglas av att de båda språken används parallellt och förstärker varandra för att skapa tvåspråkighet hos eleverna. Kursplanen i teckenspråk för döva och hörselskadade lyfter, tillsammans med kursplanen i svenska för döva och hörselskadade, fram och tydliggör vad som kännetecknar denna tvåspråkighet.

Huvudansvaret för elevernas språkutveckling ligger främst på ämnena teckenspråk och svenska, men alla ämnen har ett gemensamt ansvar för elevernas språkutveckling och för att känna till de båda språkens funktioner och betydelse för lärandet. Eftersom varje ämne har ämnesspecifika begrepp är det viktigt att eleverna ges möjlighet att behärska dessa begrepp på båda språken.

Döva och hörselskadade elever kan komma till skolan antingen med teckenspråk eller svenska som sitt primära språk, eller med vissa kunskaper i båda språken. Det förekommer även att nya elever inte kan vare sig teckenspråk eller svenska, eller att deras språk är svagt och outvecklat. Förutsättningarna varierar således. Gemensamt för alla elever är emellertid att de behöver använda och vidareutveckla båda språken för att kunna fungera fullt ut i alla miljöer. De behöver också få stöd att utveckla sin tilltro till den egna förmågan att tillägna sig de båda språken. Målet är att eleverna ska kunna välja språk beroende på situation och sammanhang. Det handlar om en frihet och möjlighet att under olika perioder i livet, utifrån behov, kunna välja språk och uttrycksform. Med det följer att kunna välja att använda det språk som ger de allra största chanserna till delaktighet, utveckling och lärande.

SYFTET

Den inledande texten i kursplanen ger svar på frågan varför teckenspråk finns som ämne i skolan. Denna del av texten har teckenspråk gemensamt med de andra språkämnena. På det viset vill kursplanen betona att syftet med att lära sig språk är detsamma oavsett vilket språk det gäller.

Vi lever i ett samhälle där det gemensamma språket är svenska. De platser där eleverna möter teckenspråk är få. Ämnet teckenspråk syftar till att i samverkan med andra ämnen i specialskolan utveckla elevernas kommunikationsförmåga, tänkande och kreativitet. Redan i första meningen slår kursplanen fast att språk är ett *redskap för att tänka, kommunicera och lära*. Påståendet bygger på de teorier som menar att människans språk ger henne möjligheter att synliggöra och utveckla sina tankar. På så sätt är språket alltså avgörande för tankeutvecklingen och lärandet i skolans ämnen såväl som i hela livet. Språk utvecklas i samspel med andra och det är också med hjälp av språket vi skapar vår identitet, förstår oss själva och har möjligheter att ingå i gemenskaper med andra.

Språkförmågan påverkar också individens möjligheter att leva och verka i ett samhälle som kännetecknas av förändringar och där det ställs stora krav på förståelse och flexibilitet. Syftets skrivning *att ha ett rikt och varierat språk är betydelsefullt för att kunna förstå och verka i ett samhälle där kulturer, livsåskådningar, generationer och språk möts* vill peka på att teckenspråksämnet, liksom de övriga språkämnena, har som ett av sina viktigaste uppdrag att ge eleverna möjlighet att utveckla relationer till sin omvärld.

Begreppet kulturer syftar på den mångfald av kulturer som omger oss. Det kan handla om att förstå en kultur i ett klassrum, i ett hem, i ett annat land eller i ett bemötande. För döva och hörselskadade är teckenspråket en grund för att ha tillgång till den teckenspråkiga kulturen och den identitet som den ger. Kulturutbyten och kommunikation sker i dag utifrån andra förutsättningar än tidigare. Språket förändras och utvecklas ständigt och framtida arenor för språklig och social interaktion kommer sannolikt att se annorlunda ut i framtiden. Skolans uppgift blir att förbereda eleverna för att leva i ett föränderligt samhälle där värderingar och kulturer möts och ge dem redskap att bli delaktiga och agera i samhällsfrågor av olika slag. Allt detta ska rymmas inom ramen för ämnet teckenspråk.

Kunskaper i och om språket

Undervisningen i ämnet teckenspråk ska syfta till att eleverna utvecklar kunskaper i och om teckenspråket. Så inleds syftestexten för ämnet teckenspråk för döva och hörselskadade och här slår kursplanen fast att ämnets huvudsakliga uppgift är att ge eleverna de språkkunskaper de behöver.

Att ha kunskaper **i** språket innebär till exempel att vara så säker på sitt språk att man automatiskt anpassar sitt uttryck till situation och mottagare. I kursplanen är detta formulerat som att eleverna ska få *tilltro till sin språkförmåga och kan uttrycka sig med båda språken i olika sammanhang och för skilda syften.* Kunskaper i ett språk innefattar också lusten och glädjen i att behärska ett språk, så att man via språket kan ta del av litteratur, film, teater och andra språkliga estetiska sammanhang.

Att ha kunskaper **om** ett språk innebär att man dessutom vet hur språket är uppbyggt och kan diskutera olika sätt att bygga en text eller andra språkliga uttryck. Det ingår också att kunna formulera sig på ett formellt korrekt sätt. Kunskaper **i** och **om** språket skapar tillsammans en trygghet som kan bidra till att eleverna vågar använda sitt språk för att till exempel delta i diskussioner, argumentera för sin åsikt eller att med hjälp av språket, vrida och vända på sina tankar och ställa dem emot andras tankar för att på så sätt få nya infallsvinklar. Genom att döva och hörselskadade elever i specialskolan parallellt får utveckla och använda teckenspråket och svenska i skrift och efter sina individuella förutsättningar i tal, kan de få full delaktighet i skola och samhälle och tillgång till samma information och kunskap som hörande elever.

Teckna, lyssna och samtala

Att kunna använda teckenspråk, delta i samtal och både göra sig förstådd och förstå andra är en självklar del av en språkförmåga.

I syftetestextens andra stycke blir det tydligt att ämnet teckenspråk har en viktig uppgift i att utveckla elevernas förmåga att teckna, lyssna och samtala. Ett syfte med undervisningen är att eleverna ska ges möjlighet att utveckla kunskaper om hur man *formulerar egna åsikter och tankar i olika slags samtal, teckenspråkiga texter och genom skilda medier.* De skilda medierna preciseras närmare i det centrala innehållet. Döva och hörselskadade elever i specialskolan ska inte bara få utveckla sin förmåga att *skapa* teckenspråkiga texter utan även att *bearbeta* dem. Att kunna bearbeta texter är en viktig förmåga för att klara de krav som ställs i dagens informationssamhälle där teckenspråkiga texter publiceras och sänds över hela världen genom digitala medier. Att kunna bearbeta teckenspråkiga texter är också en viktig kunskap när eleverna ska bearbeta sina svenska texter.

I den förra kursplanen rymdes bild och film inom ”det vidgade textbegreppet”, en term som inte används i den här kursplanen. Det är dock fortfarande angeläget att eleverna får möjligheter att uttrycka sig på annat sätt än genom teckenspråk. Därför betonar kursplanen att eleverna ska *stimuleras till att uttrycka sig genom olika estetiska uttrycksformer.* Dessa uttrycksformer kan vara drama, digitala presentationsprogram samt manuellt och digitalt bildskapande och är också delar av en fungerande språkförmåga.

Söka och kritisk värdera information

Eleverna lever i ett samhälle där de allt oftare möter teckenspråkiga texter av olika slag. I takt med teknikutvecklingen ökar antalet källor och platser där man kan hitta teckenspråkiga texter. För att klara av att hantera denna mångfald behöver eleverna kunskaper om *hur man söker och kritiskt värderar information från olika källor*. Att utveckla förmågan att söka och kritiskt värdera information är ett centralt syfte med undervisningen i teckenspråk.

Eftersom döva och hörselskadade elever inte har tillgång till samma information via hörseln som andra elever, blir de mer beroende av att med hjälp av teckenspråk få tillgång till kunskap. Detta gäller särskilt de av specialskolans döva och hörselskadade elever som har teckenspråk som sitt primära språk. Olika typer av teckenspråkiga texter, informationskällor och medier blir viktiga källor och det blir särskilt angeläget för döva och hörselskadade elever att kunna söka och värdera information. Eleverna behöver vara väl bevandrade i sociala medier och informations- och kommunikationsteknik (IKT) och vara medvetna om betydelsen av att granska och värdera källor.

Teckenspråkiga texter

De teckenspråkiga texternas roll är stark i kursplanen. Ett syfte med undervisningen i teckenspråk är därför att eleverna ska möta och få *utveckla kunskaper om teckenspråkiga texter från olika genrer och skilda sammanhang*. Texter på teckenspråk avser ett sammanhängande stycke teckenspråk, till exempel en presentation eller en diskussion på teckenspråk. En teckenspråkig text kan vara en berättelse, en saga, eller en text förmedlad genom digitala medier, teater eller annan scenkonst. Historiskt sett har det funnits ytterst få dokumenterade teckenspråkiga texter. Det är historier som berättats från en person till en annan som har förts vidare. Med ny teknik har förutsättninarna att dokumentera ökat och med dagens digitala utveckling blir möjligheten att spela in, spara och publicera teckenspråkiga texter allt större. Det finns alltså en historisk förklaring till att det inte finns någon tradition att ”läsa en god bok” på teckenspråk på samma sätt som man läser på språk som har ett skriftspråk. Men med den teknik och kunskap vi har idag så är detta fullt möjligt.

Litteratur kan vara en källa till tröst och stöd för den som söker svar på frågor om sitt liv och sin omvärld. Den kan också ge kunskaper som är svåra att få på något annat sätt. Genom att eleverna får möta litteratur på teckenspråk och föra diskussioner om livsfrågor utifrån denna, kan undervisningen uppnå syftet att *eleverna ska kunna utveckla sitt språk, den egna identiteten och sin förståelse för omvärlden*.

En rik tillgång till olika typer av teckenspråkiga texter, både inspelade och texter i en här och nu-situation, är särskilt viktigt för döva och hörselskadade elever eftersom så mycket information i det hörande samhället normalt förmedlas via hörseln. I hörande miljöer kan information ibland bara ”tas emot” och registreras samtidigt som man gör annat. Döva och hörselskadade elever måste ofta söka upp kunskap och information på eget initiativ och på ett mer medvetet sätt. Teckenspråkiga texter och riktad information fungerar ibland som komplement och är i vissa fall den enda källan till kunskap. För den som inte hör eller har nedsatt hörsel blir det därför mycket betydelsefullt att ha en rik tillgång till många olika typer av texter och att själv ha ett nyanserat teckenspråk, både för att meddela sig och för att få veta något.

Språkets form och struktur

Genom skrivningen att eleverna ska utveckla *kunskaper om teckenspråket, dess normer, uppbyggnad, historia och utveckling* betonar kursplanen betydelsen av språkets form. Tanken är att sådana kunskaper behövs för att kunna kommunicera på ett rikt och nyanserat sätt. Att ha kunskaper om språkets uppbyggnad och normer ger eleverna trygghet i den egna språkförmågan och en möjlighet att diskutera språkfrågor och göra språkliga val.

Att ha kunskaper om språkets historia och utveckling kan öka förståelsen för att språk är i ständig utveckling. För döva och hörselskadade elever utgör kunskap om teckenspråkets historiska utveckling och plats i vår kultur också en viktig del av elevernas eget kulturarv och identitetsskapande.

Jämförelse mellan teckenspråk och svenska

Ett tvåspråkigt lärande äger alltid rum i ett jämförande perspektiv. Ett syfte med undervisningen för döva och hörselskadade elever är därför att de ska utveckla kunskaper för att *kunna göra jämförelser mellan teckenspråket och svenskan och urskilja likheter och olikheter mellan språken.*

En välutvecklad tvåspråkighet innebär att man medvetet kan välja och anpassa sitt språk efter situation, syfte och sammanhang. Detta förutsätter en hög språklig medvetenhet. I en tvåspråkig skola där både teckenspråk och svenska är undervisnings- och kommunikationsspråk ska eleverna därför ges möjlighet att fullt ut välja och anpassa sitt språk efter sammanhanget. För att utveckla båda sina språk och kunna använda dem parallellt, krävs att eleverna får undervisningen i analys och jämförelser mellan språken när det gäller såväl strategier som strukturer och normer. Därigenom får de förutsättningar att tillägna sig språken på ett mer effektivt sätt. Genom att använda båda språken för att kommunicera med omvärlden och söka ny kunskap, ges eleverna möjlighet att påverka sin situation och utveckla sin personlighet. Undervisningen kan då också bidra till att stärka deras medvetenhet om och tilltro till den egna språkliga och kommunikativa förmågan och att de tar ansvar för den egna språkutvecklingen.

Språkbruk

Ett centralt syfte med undervisningen i teckenspråk är att eleverna ska få kunskaper om *hur språkbruk varierar beroende på sociala sammanhang och medier.* Det ger eleverna möjligheter att bli så säkra i sitt språk att de kan, vågar och vill uttrycka sig i allehanda situationer. Kunskaper om hur språkbruket kan varieras ger dessutom eleverna förutsättningar att bryta mot språkliga normer på ett medvetet sätt, något som kan bidra till elevernas språkutveckling och deras sätt att använda språket.

För att kunna bryta normer på ett fungerande sätt krävs dock också en utvecklad medvetenhet om hur det egna sättet att kommunicera påverkar mottagaren på olika vis. I teckenspråksämnets syftestext är det formulerat som att undervisningen ska bidra till att eleverna utvecklar *förståelse för att sättet man kommunicerar på kan få konsekvenser för andra människor.* I detta ingår också att eleverna ska förstå att tecken, ansiktsuttryck och blickar har olika värdeladdning. Detta är särskilt viktigt i teckenspråk som är visuellt, inte minst när teckenspråksanvändarna är olika visuellt vana. En del barn

föds in i en döv familj där teckenspråket används från första början, medan andra får tillgång till teckenspråket först långt senare. Genom att anpassa sitt teckenval och val av uttryck efter sammanhanget kan eleverna nå längre i sin kommunikation. Den som förstår att man kan kränka andra människor genom sättet man väljer att uttrycka sig på, kan också välja att ta ansvar för det egna språkbruket.

DET CENTRALA INNEHÅLLET

Det centrala innehållet i kursplanen anger vilket obligatoriskt innehåll som ska behandlas i undervisningen. Innehållet är indelat i kunskapsområden som tillsammans ringar in centrala delar av ämnet. Kunskapsområdena bör inte ses som separata arbetsområden för undervisningen, utan de kan kombineras på de sätt som läraren bedömer som mest lämpliga för att uppnå syftet med undervisningen.

Varje kunskapsområde består av ett antal punkter. Dessa ska inte uppfattas som att de alltid ska väga lika tungt i undervisningen. Innehållspunkterna ska snarare uppfattas som byggstenar som kan kombineras på olika sätt. Det centrala innehållet är strukturerat så att det visar på en progression. Det innebär att innehållet vidgas och fördjupas upp genom årskurserna.

Innehållet i teckenspråk för döva och hörselskadade

Det centrala innehållet i ämnet teckenspråk för döva och hörselskadade är uppdelat i sex kunskapsområden: ”Teckna, lyssna och samtala”, ”Språkbruk”, ”Berättande texter och sakprosatexter”, ”Tvåspråkighet”, ”Information och källkritik” och ”Kultur och språk”. Indelningen är gjord för att på ett tydligt sätt belysa vad som är ämnets fokus och vad undervisningen ska ge eleverna kunskaper i och om.

De fem första av dessa kunskapsområden är i stort sett de samma som för ämnet svenska för döva och hörselskadade, men innehållet skiljer sig något åt. Kunskapsområdet ”Tvåspråkighet” är unikt för specialskolan och är med då tvåspråkighet är ett av specialskolans långsiktiga mål. Det betyder att alla döva och hörselskadade elever efter avslutad specialskola ska vara aktivt tvåspråkiga och kunna kommunicera på såväl teckenspråk som svenska, men i olika omfattning och på olika sätt beroende på individuella förutsättningar och behov.

Kunskapsområdet ”Kultur och språk” motiveras av skolans ansvar för att ge eleverna möjlighet att använda och utveckla teckenspråket. I språket finns ett lands eller en minoritetsgrupps historia och kulturella identitet. Kursplanen lyfter fram den teckenspråkiga kulturen och språkets historia för att ge eleverna möjlighet att utveckla, inte bara språket i sig, utan också den egna identiteten och sin förståelse för omvärlden.

De sex kunskapsområdena är knutna till de långsiktiga mål som finns i den avslutande delen av syftestexten. Samma kunskapsområden återkommer genom alla årskurser och samma innehåll återfinns ofta i de olika årskurserna. Men det finns också innehållspunkter som inte är genomgående. En del moment kan anses avslutade i och med årskurserna 1–4, andra tillkommer senare under skoltiden.

I de flesta fall finns en progression i innehållet, en stegring av svårighetsgraden, som gör att en innehållspunkt blir mer komplex ju äldre elever det handlar om. I vissa

fall kan progressionen verka svag. Det beror på att en del innehåll behöver behandlas under en lång tid. Sådana punkter har istället en progression i kunskapskraven där det framgår vad en elev kan förväntas klara vid en given tidpunkt.

Exempel i innehållet

Under rubriken Centralt innehåll förekommer vissa exempel. De förtydligar innehållet, men är inte uttryck för att de bör prioriteras framför andra alternativ. Till exempel anges för årskurserna 8–10 att undervisningen ska behandla *språkliga strategier för att minnas, lära och strukturera ett material till exempel tankekartor och digitala hjälpmedel*. Det innebär att *språkliga strategier för att minnas, lära och strukturera ett material* är ett obligatoriskt innehåll, medan exemplen tankekartor och digitala hjälpmedel kan bytas ut och eleverna lika gärna arbeta med andra strategier.

Alla elever följer samma centrala innehåll. Däremot är kraven på hur mycket eleven ska kunna olika beroende på om eleven följer kursen för teckenspråk, där kraven är högre ställda, eller teckenspråk som nybörjarspråk, där kraven är lägre.

Nedan kommenteras det centrala innehållet med utgångspunkt i de sex kunskapsområdena.

Teckna, lyssna och samtala

Det centrala innehållet i kunskapsområdet ”Teckna, lyssna och samtala” handlar om kommunikation, presentationer och teckenspråkets uppbyggnad. Att lyssna på teckenspråk innebär att ”lyssna” med ögonen. Lyssna tas inte upp som ett eget innehåll i något årskursspann. Lyssnandet utgör istället en naturlig del dels i det som handlar om ”muntliga” texter eftersom dessa kräver en lyssnare, och dels i det innehåll som behandlar samtal och diskussioner.

Kunskapsområdet är knutet till de långsiktiga mål som säger att eleverna ska ges förutsättningar att utveckla förmågan att *uttrycka sig nyanserat på teckenspråk i texter och samtal* samt förmågan att *urskilja språkliga strukturer och följa språkliga normer.*

Berättande och beskrivande texter

Anledning till att ett innehåll som handlar om olika slags texter både finns i det här kunskapsområdet och i kunskapsområdet ”Berättande texter och sakprosatexter” är att texter på teckenspråk också är muntliga samtal, berättelser och presentationer. När eleverna tecknar en berättelse, vare sig den är självupplevd eller inte, så producerar de en text. Teckna och texter ligger alltså väldigt nära varandra.

I årskurserna 1–4 finns innehållet *berättande och beskrivande texter om fiktiva eller verkliga händelser, egna intressen, erfarenheter och upplevelser*. I årskurserna 5–7 är motsvarande innehåll *berättande och beskrivande texter med olika syften och i olika sammanhang*, och i årskurserna 8–10 är texterna uppdelade i *berättande, poetiska, beskrivande, instruerande, argumenterande och informerande texter för olika syften, mottagare och sammanhang.*

Textbearbetning

Kursplanen lyfter även fram bearbetning av teckenspråkiga texter som ett innehåll i det här kunskapsområdet. Eftersom det historiskt sett varit svårt, eller till och med omöjligt, att dokumentera teckenspråkiga texter finns ingen utvecklad tradition i att bearbeta det man tecknar. Men i takt med att möjligheterna att publicera teckenspråkiga texter ökar, växer också kraven på texterna. Eleverna behöver därför kunskaper om hur man diskuterar och avväger teckenval, disponerar innehållet i texten och hur man fångar kärnan i sitt budskap. Denna kunskap leder inte bara till att de egna texterna blir bättre. Den utvecklar också elevernas förmåga att hitta det centrala budskapet i andra texter och att se vad som gör en viss text mer intressant än en annan.

De yngsta eleverna börjar med *enkla former för textbearbetning*. Årskurserna 5–7 och 8–10 har en gemensam skrivning för det här innehållet: *olika sätt att bearbeta egna texter till innehåll och form. Hur man ger och tar emot respons.* Progressionen ligger i att texternas komplexitet utvecklas genom åren och därmed förändras också metoderna för bearbetningen ju äldre eleverna blir.

Detta innehåll ska inte ses som en didaktisk instruktion, att alla ska arbeta med textberarbetning som metod. Det viktiga är istället att alla elever får undervisning om hur texter kommer till och att den första texten alltid kan utvecklas och förbättras. Genom att bearbeta texter kan man få syn på saker i språket och förstå hur texters budskap förändras genom språkliga val.

Teckenspråkets struktur

Alla elever ska få undervisning i språkets struktur i samtliga årskurser. Att veta att man behärskar denna sida av språket kan öka den språkliga tryggheten och därmed också lusten att uttrycka sig. Kursplanen säger dock ingenting om hur denna undervisning ska bedrivas. Det är upp till läraren att bygga upp ett sådant innehåll. I årskurserna 1–4 är *teckenspråkets struktur i enkla satser* ett centralt innehåll. Det kan vara enkla påståenden som till exempel ”jag tittar på tv”, eller och ”vi måste gå nu”.

I årskurserna 5–7 vidgas innehållet om språkets struktur till *teckenspråkets uppbyggnad. Teckenbildning, fras- och satskonstruktioner. Teckens form och betydelse och hur tecken kan anpassas efter mottagare, situation och genre.* Här ingår bland annat teckenspråkets tre manuella delar, handens form, handens plats och rörelsen som handen utför, samt avbildande tecken, godtyckliga tecken och tecken där ansiktets grammatiska uttryck kan vara avgörande för typen av sats. Det handlar om metakognition och att göra eleverna medvetna om hur teckenspråket är uppbyggt.

Samtal och samtalssituationer

Att bygga upp kunskaper i hur man kommunicerar och samtalar är en komplex process som utvecklas under alla skolåren och innefattar många olika delar. En väsentlig del är att kunna delta i samtal av olika slag. Kunskaper om hur man kommunicerar och samtalar med olika syfte och i olika situationer har stor betydelse för elevernas tilltro till sin språkförmåga, inte minst för de elever som kommer från hem och förskolor där teckenspråk inte används i så stor utsträckning. Det är därför viktigt att eleverna

tidigt får vara med i meningsfulla och stimulerande samtal. Samtalet finns som ett innehåll i alla årskurserna. För de yngsta eleverna är det formulerat som *samtal med fokus på ett innehåll. Olika former för att ge och ta ordet, ge och ta emot återkoppling på vad som har sagts, samt för att påkalla och behålla uppmärksamhet.*

I de högre årskurserna ska eleverna ges förutsättningar att gå mot ett allt mer nyanserat teckenspråk. För årskurserna 5–7 är innehållet *samtal och diskussioner med fokus på turtagning och fördelning av ordet. Att ge och ta emot återkoppling på vad som har sagts och att sammanfatta innehållet.* När eleverna kommer upp i årskurserna 8–10 blir språkriktigheten och hur man rent socialt använder sitt språk allt viktigare. Här ska undervisningen behandla *samtal med fokus på språkriktighet och med språklig anpassning efter mottagare, situation och genre.* Språkriktigheten är viktig för texter inom olika genrer, för bearbetningar av texter, samtal och vid presentationer av olika slag. Fokus ligger på alla nivåer både på att själv uttrycka sig och på att ta del av vad andra har att förmedla.

Det är upp till läraren och eleverna att välja vad undervisningen ska utgå från vid samtal. Det kan vara någon eller flera av de olika texttyper som nämns i kunskapsområdet ”Berättande texter och sakprosatexter”. Det går också att samtala om ett ämnesövergripande arbetsområde hämtat till exempel från samhällskunskapen eller ämnet bild. Intentionen är att undervisningen, oavsett vilket innehåll man samtalar om, ska ge eleverna kunskaper om hur de kan uttrycka sig tydligt, ta del av det som sägs och hur de planmässigt kan föra samtal och diskussioner framåt.

Presentationer och berättande

Det innehåll som handlar om presentationer och berättande lyfter fram olika aspekter av att föra fram ett budskap. Att eleverna lär sig att bedöma mottagarens förkunskaper och kan anpassa innehållet i sin presentation därefter, är viktigt för att kommunikationen ska fungera.

Undervisningens fokus ändras något över tid. De yngre eleverna, som kanske är ovana vid situationer där de förväntas berätta något för en grupp kamrater, behöver grundläggande kunskaper om hur man gör detta på ett framgångsrikt sätt. För dem finns innehållet *presentationer för olika mottagare. Berättande om och beskrivande av fiktiva och verkliga händelser, egna erfarenheter och upplevelser så att andra förstår.* För årskurserna 5–7 är motsvarande innehåll formulerat *presentationer av fakta för olika mottagare.*

I årskurserna 8–10 ligger de tidigare årens innehåll till grund för undervisning i hur man kan anpassa presentationens *språk, innehåll och disposition*, både med hänsyn till presentationens syfte och till vilka som ska ta del av den. Här är det viktigt att belysa teckenspråkets visuella fördel och hur den språkliga framställningen kan berikas med olika uttrycksmedel – både genom den egna språkliga framställningen och genom olika förstärkande attribut.

Ibland behöver man ta till tekniska hjälpmedel vid presentationer och även detta ska undervisningen behandla. Genom att eleverna använder bilder och digitala medier som ett komplement till sina språkliga framställningar kan deras presentationer utvecklas mot allt större tydlighet. För årskurserna 5–7 lyfter kursplanen fram *bilder och*

digitala medier som hjälpmedel för att planera och genomföra en presentation som hjälpmedel vid presentationer. I årskurserna 8–10 är motsvarande innehåll formulerat som *olika hjälpmedel … för att planera och genomföra en presentation.*

För eleverna i årskurserna 8–10 finns också innehållspunkten *filmning, redigering och publicering av teckenspråkiga texter*. Att kunna filma, redigera och idag också publicera film är en viktig kunskap för teckenspråkiga, då texter på teckenspråk dokumenteras genom filmning. Med dagens teknik är detta betydligt lättare än vad det varit tidigare och ska därför vara en naturlig del av undervisningen i teckenspråk.

För döva och hörselskadade elever i specialskolan är valet av presentationsform också en fråga om val av kommunikationsspråk, svenska och/eller teckenspråk, och hur man kan kombinera olika uttrycksformer och uttryckssätt för att nå fram på bästa sätt.

Språkbruk

I kunskapsområdet ”Språkbruk” ryms sådana aspekter av språket som är nödvändiga att kunna i alla språkliga sammanhang oavsett om man tecknar, lyssnar eller samtalar. Här finns till exempel *tecken, fraser och begrepp* med som centralt innehåll, eftersom ett stort och djupt tecken-, fras- och begreppsförråd är betydelsefullt i alla språkliga uttrycksformer. Innehållet i det här kunskapsområdet är således möjligt att kombinera med allt annat innehåll i ämnet teckenspråk.

I kunskapsområdet ryms också teckenspråkstolkning. Fördjupade kunskaper i och om detta är ovärderligt för att eleverna genom livet, i olika sammanhang, ska kunna använda teckenspråkstolk, eller delta i samtal där teckenspråkstolk används.

Kunskapsområdet ”Språkbruk” är knutet till två förmågor i de långsiktiga målen: förmågan att *uttrycka sig nyanserat på teckenspråk i texter och samtal,* samt förmågan att *använda internet och andra medier för att kommunicera.*

Kommunikativa och språkliga strategier

I kunskapsområdet ”Tvåspråkighet” lyfter kursplanen också fram *strategier för att hantera kommunikativa situationer i skola, familj och närsamhälle* som är ett innehåll i årskurserna 1–4. Döva och hörselskadade elever lever i ett samhälle där majoriteten är hörande och det talade språket det dominerande. De kommer ofta att hamna i situationer där deras möjligheter att kommunicera inte är optimala och det är därför centralt att de får lära sig att hantera sådana situationer. Ibland kan det handla om att be om hjälp, andra gånger om att kunna tala om hur samtalet ska anpassas för att den som är döv eller hörselskadad ska kunna delta. Men det kan också vara situationer där icke teckenspråkskunniga är med i ett samtal som hålls på teckenspråk. Även sådana situationer kommer eleverna att hamna i och då måste kommunikationen anpassas på olika sätt.

Språkliga strategier för att minnas och lära

I de högre årskurserna kompletteras de kommunikativa strategierna med *språkliga strategier för att minnas, lära och strukturera ett material.* Med hjälp av språket skapar man förutsättningar för att ta in kunskap, men språket behövs också för att strukturera

och minnas det inlärda eller upplevda. Det här innehållet beskriver en metakognitiv förmåga. Den innebär att eleverna ska bli medvetna om hur de själva, med hjälp av sitt språk, lär sig saker och vilka strategier de kan ta till för att förstå och minnas det som behandlas och sedan lagra det i långtidsminnet. Tankekartor och digitala hjälpmedel, är förslag på strategier som kan passa för de olika åldrarna, men lärare och elever har förstås möjlighet att välja andra strategier som fungerar bättre för den enskilda individen.

Tecken, fraser och begrepp

Vi vet att ett stort tecken-, fras-, och begreppsförråd är nyckeln till vidare studieframgångar. Vi vet också att barn och ungdomar som har ett begränsat teckenförråd ofta uttrycker känslor på ett mindre nyanserat sätt. Man är antigen glad eller arg och har inga ord för uttrycken där emellan. Ett innehåll som därför också finns genom hela grundskolan är *tecken, fraser och begrepp som används för att uttrycka känslor, kunskaper och åsikter.* I årskurserna 5–7 kompletteras detta innehåll med *synonymer och bildspråk* samt *teckens och begrepps nyanser och värdeladdning* och i årskurserna 8–10 utvidgas kunskaperna om tecken fraser och begrepp ytterligare med *den manuella och den icke-manuella delen i teckenspråket.*

Det här innehållet har ingen tydlig progression. Undervisningens sammanhang och elevernas behov avgör vilka ord, fraser och begrepp som ska lyftas fram. Till exempel kan begrepp som kommer upp vid textstudier av olika slag behandlas.

Skillnader i språkanvändning

Innehållet som handlar om skillnader i språkanvändning hör delvis ihop med innehållet i kunskapsområdet ”Tvåspråkighet” och presentationer som ingår i kunskapsområdet ”Teckna, lyssna och samtala”. Men här är det meningen att eleverna ska fokusera på hur man uttrycker sig med tanke på mottagaren. Är mottagaren en person utan förkunskaper eller en som kan mycket om ämnet? Är mottagaren äldre eller yngre än jag själv? Avsikten är att eleverna ska förstå att de själva kan påverka sitt budskap, positivt eller negativt, med hjälp av hur de väljer att uttrycka sig.

Här finns en tydlig progression. För årskurserna 5–7 är innehållet *skillnader i språkanvändning beroende på vem man kommunicerar med.* I årskurserna 8–10 vidgas perspektivet på så sätt att eleverna även ska få undervisningen om hur man kan anpassa sitt språk efter *i vilket sammanhang* man kommunicerar. Det innebär att både mottagaraspekten och syftet med det man uttrycker ska tas upp.

I de högre årskurserna finns även innehållet *kommunikation med dövblinda och vad man behöver ta hänsyn till i form av språkliga anpassningar, belysning och klädsel.* Döva och hörselskadade personer som lever och umgås med andra som är döva och hörselskadade, kommer att komma i kontakt med dövblinda personer. Kunskap om hur kommunikationen då kan anpassas är viktig för att alla parter ska kunna vara med i ett fungerande samtal.

Språkets betydelse för inflytande och identitet samt yttrandefrihet och integritet

En innehållspunkt som bara finns i de högsta årskurserna är *språkets betydelse för att utöva inflytande och för den egna identitetsutvecklingen.* Det som ska studeras här är hur man kan använda sitt språk medvetet för att till exempel kunna påverka beslut. Det är också viktigt att eleverna får förståelse för att de genom språket kan påverka bilden av sig själva och andra. Den som har en utvecklad språkförmåga kan själv välja vilket språk han eller hon använder i skilda situationer.

Vår tids medielandskap innebär stora möjligheter till spännande kommunikation, men det innebär också att barn och unga riskerar att begå kriminella handlingar utan att de är medvetna om det. Exempel på sådana handlingar är att förtala personer på internet och i sms, eller att publicera kränkande bilder. För årskurserna 5–7 finns därför innehållet *ansvar för och konsekvenser av eget språkbruk i kamratgruppen och i digitala forum. Vad som kan vara diskriminerande eller trakasserande språkbruk.* I årskurserna 8–10 ska undervisningen behandla *rättigheter och skyldigheter kopplade till yttrandefrihet och integritet.* Kunskaper om frågor som rör yttrandefrihet är viktiga både ur ett rättighets- och ett skyldighetsperspektiv. Det handlar både om rätten att inte själv bli förtalad, hotad eller kränkt och skyldigheten att inte förtala, hota eller kränka någon annan.

Dessa rättigheter och skyldigheter berör etiska och moraliska frågor. En medvetenhet om de etiska och moraliska aspekterna i det här sammanhanget gör det möjligt för eleverna att delta i det demokratiska samtalet i samhället och är central i skolans undervisning. Innehållet här hör direkt samman med skrivningarna i syftestexten om att eleverna ska få *förståelse för att sättet man kommunicerar på kan få konsekvenser för andra människor* samt *ges förutsättningar att ta ansvar för det egna språkbruket.*

Teckenspråkstolkning

För den som är döv eller hörselskadad är teckenspråkstolkningen central i många kommunikativa situationer. Genom innehållet *teckenspråkstolkning och hur man går till väga vid tolkade samtal och föredrag* i årskurserna 1–4 får eleverna kunskaper om vad man ska tänka på när man använder tolk och vad tolkens uppgifter består i. Med stigande ålder behöver eleverna djupare kunskap om teckenspråkstolkning. I årskurserna 5–7 ska eleverna få möta *teckenspråkstolkning i formella och informella samtal och föredrag* och i årskurserna 8–10 *teckenspråkstolkning och tolksituationens påverkan på samtalet.*

Det kan vara svårt för den som är ovan tolkanvändare att förstå att den som använder teckenspråkstolk hela tiden ligger ett steg efter den som får informationen direkt. Tolkning från ett språk till ett annat kan också leda till att det ibland blir fel, att nyanser missas eller att rena kulturella skillnader skapar missförstånd. Med kunskap om detta blir tolkanvändaren tryggare och förstår också vad man som döv eller hörselskadad själv ska tänka på för att minimera risken för missförstånd.

Teckenspråkstolkning kan med fördel behandlas tillsammans med andra ämnen, till exempel vid olika studiebesök eller vid föreläsningar. Men det ligger på ämnet teckenspråks ansvar att behandla området på ett djupare plan.

Berättande texter och sakprosatexter

Kunskapsområdet ”Berättande texter och sakprosatexter” beskriver vilka texter som undervisningen i teckenspråk ska behandla. Först och främst ska eleverna förstås få möta teckenspråkiga texter för lusten och glädjen och möjligheten att diskutera sina textupplevelser med andra. De ska också ges möjligheter att hitta svar på livsfrågor och få stöd i sin egen identitetsutveckling. Men eleverna behöver även kunskaper om hur olika texter är uppbyggda, att texter kan ha olika syften och hur man tolkar budskap i en text genom att ställa kritiska frågor till texten.

Kursplanens centrala innehåll gör skillnad mellan *berättande texter* som är fiktionstexter av skönlitterär karaktär och *sakprosatexter* som har ett mer förklarande eller beskrivande innehåll. I kursplanen används i huvudsak uttrycket *typer av texter* istället för begreppet ”genre”. Detta val är gjort för att begreppet genre kan tolkas på så många olika sätt. Med uttrycket ”typer av texter” vill kursplanen omfatta allt det som olika definitioner av genrer kan stå för.

Kunskapsområdet ”Berättande texter och sakprosatexter” anknyter till förmågorna att *uttrycka sig nyanserat på teckenspråk i texter och samtal* samt *urskilja språkliga strukturer och följa språkliga normer*. Om undervisningen runt texter av olika slag också tar upp dokumentation och publicering av texter så berörs även förmågan att *använda internet och andra medier för att kommunicera.*

Berättande och poetiska texter

Med berättande och poetiska texter avser kursplanen både texter som är författade direkt på teckenspråk och texter som är översatta till teckenspråk. Att ta del av berättelser som handlar om teckenspråkiga personer kan vara värdefullt för elevernas egen identitetsutveckling, liksom för att underlätta deras förståelsen för texterna. En text som man kan relatera till är ofta lättare att förstå än en text som handlar om något främmande. Därför ingår även texter som är *författade av eller handlar om teckenspråkiga personer* i årskurserna 5–7. Då utbudet av denna typ av texter ännu är mycket begränsat finns detta innehåll bara med i årskurserna 5–7, men det kan självklart även behandlas i såväl de lägre som i de högre årskurserna.

Kursplanen vill betona vikten av att eleverna får möta texter med stor bredd, både berättande och poetiska. I årskurserna 1–4 ska undervisningen ta upp *berättande texter för barn från olika tider och skilda delar av världen*. I årskurserna 5–7 är innehållet *skönlitteratur, faktatexter och andra texter som är författade på eller översatta till teckenspråk* och i årskurserna 8–10 *texter för ungdomar och vuxna från olika tider, från Sverige, Norden och övriga världen*. Eleverna i de högre årskurserna ska även få möta *poetiska texter i form av teckenspråkspoesi.*

Kursplanen talar inte om exakt vilka texter det handlar om, men urvalet ska göras i linje med syftestextens formulering om att kunna *förstå och verka i ett samhälle där kulturer, livsåskådningar, generationer och språk möts*. Progressionen ligger i texternas svårighetsgrad, vilka ämnen de behandlar och i att de anpassas till elevernas utveckling från barn till ungdomar. I de lägre årskurserna ska undervisningen behandla texter *för barn*, vilket utvecklas till texter för *ungdomar och unga vuxna* i de högre årskurserna. Det finns också en progression i vad texterna belyser. Kursplanen lyfter särskilt fram

att texterna i årskurserna 5–7 och 8–10 ska handla om *människors villkor och identitets- och livsfrågor*. Detta är ett sätt att poängtera vikten av att undervisningen inte stannar vid att läsa och behandla texter som ligger nära elevens erfarenhetsvärld. Elevnära texter är en bra utgångspunkt, men skolan ska också tillföra nya insikter och utveckla elevernas intressen och kunskaper.

Sakprosa

I syftestexten anges att undervisningen i teckenspråk ska bidra till att eleverna utvecklar *kunskaper om olika former av sakprosa*. De former av sakprosa som kursplanen lyfter fram i teckenspråk är *beskrivande och förklarande texter* (årskurserna 1–4) *faktatexter* (årskurserna 5–7) och *instruerande, argumenterande* samt *beskrivande och informerande texter* (årskurserna 8–10).

Alla skolans ämnen har ansvar för att, inom ramen för ämnet, studera de olika texter som används. Däremot ska ämnet teckenspråk inte ta ansvar för att eleverna kan förstå till exempel de särskilda begrepp som finns i kemitexter eller texter i matematik. De faktatexter man behandlar inom ämnet teckenspråk ska fortfarande ha ett innehåll som är relevant för ämnet.

En form av argumenterande och informerande text kan vara en så kallad vlogg-text – en videoblogg, det vill säga en blogg på teckenspråk. Att få kunskap om hur språket på webben skiljer sig från språket i till exempel en berättande text leder till att eleverna med allt större trygghet och säkerhet kan växla mellan olika situationer och veta att deras språk räcker till. Denna trygghet kan också leda till att eleverna vågar experimentera med sitt språk och därmed vara kreativa.

Texters budskap, uppbyggnad och, innehåll

Det centrala innehåll som handlar om olika texters form har en tydlig progression. Den innebär att ju äldre eleverna blir, desto mer sammansatta och därmed komplext uppbyggda texter ska undervisningen behandla. Det här innehållet samspelar med läs- och skrivstrategierna i kunskapsområdet ”Läsa, skriva och samtala”.

I de lägre årskurserna ska eleverna få undervisning om *berättande, beskrivande och förklarande* texters *innehåll och form*. I årskurserna 8–10 är dessa aspekter på olika slags texter mer utvecklade. Där ska eleverna möta texters *uppbyggnad, syfte och form … centrala teman och olika berättarperspektiv,* samt *miljö- och personbeskrivningar*. Genom att studera texters uppbyggnad och hur olika texter liknar varandra och skiljer sig åt, ökar elevernas medvetenhet om hur man ska förstå olika typer av texter och vad man behöver ta hänsyn till i det egna skapandet. Att studera texters uppbyggnad kan också bidra till att öka elevernas totala språk- och textkompetens.

Tvåspråkighet

Kunskapsområdet ”Tvåspråkighet” tar upp likheter och olikheter mellan teckenspråk och svenska ur teckenspråkets perspektiv. En jämförande analys mellan språken utvecklar elevernas förmåga att välja och anpassa sitt språk efter sammanhanget och gör dem till medvetna, aktiva och trygga språkanvändare.

För en del av specialskolans döva och hörselskadade elever går vägen till att förstå och behärska det svenska språket via teckenspråket. Genom att få förförståelse, förklaringar och översättningar av svenska texter på teckenspråk lär sig eleverna svenska. Samtal om texters innehåll och uppbyggnad sker på teckenspråk eller på talad svenska beroende på elevens språkliga förutsättningar. För andra är situationen den omvända. Vägen till större förståelse för teckenspråket går via svenskan. Dessa elever läser kanske teckenspråk som nybörjarspråk. Allt beror på elevens individuella språkliga förutsättningar och vilket språk som är elevens primära språk.

Det här kunskapsområdet handlar också om hur man växlar mellan teckenspråk och svenska och vice versa, något som döva och hörselskadade personer behöver kunna i många olika situationer.

Likheter och olikheter mellan texter på teckenspråk och svenska

Ett syfte med undervisningen i teckenspråk är att eleverna ska kunna *göra jämförelser mellan teckenspråket och svenskan och urskilja likheter och olikheter mellan språken.* För att uppnå detta behöver de kunskap både om hur teckenspråket och svenska språket är uppbyggt. Ämnet teckenspråk för döva och hörselskadade utgår alltså från teckenspråket i de jämförande analyserna, medan ämnet svenska för döva och hörselskadade utgår från svenska.

I årskurserna 1–4 ska eleverna få möta *likheter och olikheter i hur texter byggs upp på teckenspråk och på svenska* samt *hur fraser, satser och stycken ser ut.* Genom att jämföra ord, tecken och begrepp och hur texter byggs upp på teckenspråk respektive svenska blir eleverna medvetna om att det är två olika språk och lär sig hur man kan uttrycka sig på de olika språken.

För årskurserna 5–7 lyfter kursplanen fram *likheter och olikheter mellan texter på teckenspråk och på svenska i texter som belyser skillnaden mellan språken* och fokuserar dessutom tydligare på hur språkens struktur och uppbyggnad skiljer sig åt genom innehållet *likheter och olikheter i språkliga och grammatiska strukturer mellan teckenspråket och svenskan.* Det är viktigt att eleverna tidigt får lära sig se att teckenspråk och svenska har olika uppbyggnad, att motsvarande tecken, ord, fras, sats eller stycke ser olika ut på de olika språken. Vissa saker kan uttryckas med ett ord eller tecken på det ena språket, medan det andra språket kräver en hel fras eller sats för samma sak. Kunskap om detta stärker elevens utveckling i båda språken.

I årskurserna 8–10 ska eleverna inte bara få undervisning om *likheter och olikheter i texter på svenska och på teckenspråk* utan också få möta *översättningar mellan teckenspråk och svenska.* I de högre årskurserna tillkommer dessutom innehållet *strategier för att växla mellan teckenspråk och svenska.* Det innebär att eleverna ska bli så språkligt medvetna att de kan göra översättningar mellan språken. De ska också få kunskaper om olika strategier som de kan använda för att växla mellan språken efter behov och situation, för att på så sätt bli mer flexibla i växlingarna.

Döva och hörselskadade elever kommer under sina liv att växla mellan teckenspråk och svenska. I vissa situationer fungerar teckenspråket bäst, i andra svenskan. Det kan vara i olika sammanhang som till exempel vid telefoni, i presentationer, i direktkontakt

myndigheter eller på föreläsningar. Eleverna behöver bli medvetna om växlingen, få träna på att växla och få stöd i att hitta lämpliga strategier som passar den enskilda individen. Det är alltså växlingen som är central här, inte språkriktigheten.

Innehållet som handlar om texter och språkligt samspel i ett jämförande perspektiv går från det elevnära och konkreta i nutid, till att steg för steg behandla mer komplexa, abstrakta och övergripande frågor. Den jämförande analysen handlar inledningsvis mer om enkla konkreta tecken, ord, fraser och kortare texter till att i de högre årskurserna behandla komplexa texter, översättningar och synen på relationen mellan teckenspråk och svenska överhuvudtaget. Genom n jämförande analys av språken kan elevernas ansvar för det egna lärandet också successivt utvecklas.

Information och källkritik

Vi lever i ett informationssamhälle där vi hela tiden utsätts för budskap av skilda slag. Det är därför en angelägen uppgift för skolan att ge eleverna kunskaper om hur de kan hitta den information de behöver, hur man sovrar för att välja bort överflödig information och hur man värderar källor. Källkritik och olika förhållningssätt till källor löper därför som en röd tråd genom det centrala innehållet under alla skolåren. Skolan har en särskild uppgift när det gäller att ge eleverna kunskaper om hur man att värderar den teckenspråkiga informationen. Då teckenspråk inte har något skriftspråk utan alltid framförs av en person, är det viktigt att eleverna förstår skillnaden mellan en text som personen själv skapar och framför, och en text som förmedlas av en teckenspråksaktör.

Progressionen i kunskapsområdet handlar både om mängden källor och om källornas komplexitet.

Informationssökning

I årskurserna 1–4 och 5–7 kan det vara tillräckligt att söka teckenspråkig information som finns på skolan eller på *genom intervjuer och på webbsidor för barn*. Teckenspråket har inte har den mängd av informationskällor som det skrivna språket, svenskan, har. Men i likhet med många andra språk som saknar skriftspråk, har teckenspråket en rik berättartradition. Därför ska eleverna ges möjlighet att också söka information från andra döva och hörselskadade.

Innehållet *teckenspråkig informationssökning på internet, i massmedier och genom intervjuer* för årskurserna 8–10, vill visa att undervisningen inte ska stanna vid att låta eleverna hämta information från det som finns nära dem. De ska även få undervisning om hur man hittar information på andra ställen.

Innehållet i kunskapsområdet ”Information och källkritik” kan med fördel kombineras med olika innehållspunkter i kunskapsområdet ”Kultur och språk”.

Källkritiskt förhållningssätt

För att vara väl rustade inför framtida studier och arbetsliv behöver eleverna också kunskaper om hur man värderar användbarheten hos information som kommer från olika källor. Värderingen handlar dels om trovärdighet, dels om relevans för de egna behoven.

Döva och hörselskadade är visuella i sitt sätt att se på världen. Detta kan göra att de är ännu mer mottagliga för det de ser. Att medvetet undervisa om avsändare och om hur man kan använda källor, är därför ett centralt uppdrag för skolan. På så sätt kan elevernas förståelse för och medvetenhet om hur och varför man skapar texter av olika slag öka. Detta tas upp i årskurserna 8–10 genom innehållet *hur man sovrar i en stor informationsmängd och prövar källors tillförlitlighet med ett källkritiskt förhållningssätt.* En skriven text finns på ett papper och kan vara undertecknad av en person. Avsändaren kan också välja att vara anonym. En teckenspråkig text däremot framförs alltid av någon, men det är inte säkert att det är denna person som är avsändaren. Den som tecknar en text är inte alltid är den som författat den eller den som är ursprunget till själva budskapet. Det är viktigt att eleverna får denna skillnad klar för sig och varför det måste vara så när det gäller teckenspråk.

Att eleverna ska lära sig att inta ett källkritiskt förhållningssätt innebär inte att de nödvändigtvis behöver vara kritiska eller negativa till budskapet. Det handlar snarare om att lära sig att pröva en källas trovärdighet genom att ställa frågor om dess avsändare, syfte och budskap.

Informationssökning och källkritik ingår också i SO- och NO-ämnena. Där ligger betoning på källkritik, vilket gör att det är svenskämnena och teckenspråksämnet som har ansvar för att eleverna lär sig att söka och sammanställa information.

Kultur och språk

Den teckenspråkiga kulturen är starkt präglad av att teckenspråket är ett visuellt språk, att det inte har någon skriven form, att det är en minoritet av landets befolkning som talar språket och att bara mycket få primärt teckenspråkiga har samma förstaspråk som sina föräldrar, syskon och släktingar. Utgångspunkten i kursplanen är att kultur och språk är oupplösligt förenade med varandra. Kunskap om den teckenspråkiga kulturen är därför en viktig del i elevernas förståelse av texter och samtal.

Beteendekultur och identitet

De allra flesta av specialskolans elever kommer från hem där ingen annan än de själva är döva och hörselskadade. En del kan uppleva sig som annorlunda i vissa avseenden, i familjen, i kamratrelationer och i samhället. De visuella villkoren för teckenspråket präglar också användarnas beteende. Man påkallar uppmärksamhet, påbörjar och avslutar samtal på annorlunda sätt än då man använder rösten i ett språk som bygger på ljud.

Kunskaper om och förståelse för dessa speciella villkor är av stor betydelse för elevernas skapande av en identitet och känsla av tillhörighet. I årskurserna 1–4 ska eleverna därför möta innehållet *teckenspråkigt beteende i olika kommunikativa situationer och hur de visuella villkoren präglar beteendet.* I årskurserna 5–7 finns innehållet *teckenspråkets betydelse för att känna tillhörighet och få tillgång till information.* Vad krävs för att en döv eller hörselskadad person ska känna tillhörighet och få tillgång till information? Teckenspråket spelar en stor roll, men är förstås inte den enda vägen till tillhörighet och information. I ämnet teckenspråk är det dock språkets roll som betonas. Innehållet öppnar också för att i undervisningen ta upp frågor om identitet.

Teckenspråkets olika uttrycksformer

I alla årskurser behandlas teckenspråket som konstform. Det kan till exempel vara film, bildkonst, interaktiva spel och webbtexter, TV-serier och teaterföreställningar. I årskurserna 1–4 ska eleverna möta *teckenspråk i teater, bildkonst och poesi.* I årskurserna 5–7 är motsvarande innehåll formulerat som *teckenspråkets uttrycksformer inom poesi, scen- och bildkonst i Europa* och för årskurserna 8–10 finns innehållet *teckenspråkets uttrycksformer inom poesi, scen- och bildkonst från olika delar av världen.*

Tanken med detta innehåll är att eleverna ska få studera hur budskap byggs upp och berättelser drivs framåt i sammansatta uttrycksformer. När eleverna får uppleva teckenspråk i olika visuella uttrycksformer kan de också själva våga experimentera med sitt språk. Genom att studera olika uttrycksformer kan de kanske känna igen särskilda drag i bilder, foton eller målningar som är skapade av teckenspråkiga personer. Eleverna ska också ges möjlighet att själva uttrycka teckenspråk i en bild eller i en berättelse genom att använda visuella icke språkliga medel.

Innehållet här har kopplingar till andra skapande ämnen så som rörelse och drama, bild och slöjd.

Dövas och hörselskadades skolgång och situation – historiskt och i nutid

Genom alla år har teckenspråket haft en avgörande betydelse för gruppen döva och hörselskadade. Det har, både historiskt och i nutid, antingen varit en förenande eller en särskiljande faktor. Det har bildats olika föreningar med och utan teckenspråk och barn har gått i olika skolor. På så sätt är teckenspråkets historia en central del i dövas och hörselskadades utveckling och är därmed också en del av ämnet teckenspråk. Avsikten med att studera teckenspråkets och dess användares historia är att eleverna ska få kunskap om det kulturarv de är en del av och bär vidare.

För den döva, teckenspråkiga gruppen har skolan spelat en särskilt viktig roll. Då de allra flesta döva barn förr kom – och fortfarande kommer – från hem där alla andra var hörande var det först vid skolstarten barnen fick ett språk. Skolan var en plats där både språket och kulturen utvecklades. Fortfarande kan till exempel olika teckenvarianter utvecklas på de olika skolorna på ungefär samma sätt som talspråkets dialekter, så att en persons språk ibland visar vilken skola han eller hon går eller har gått i. I årskurserna 1–4 finns därför innehållet *skolgång för döva och hörselskadade i Sverige genom tiderna, samt skolans betydelse för teckenspråket.* Detta fördjupas i årskurserna 5–7 genom *skolgång för döva och hörselskadade och dess betydelse.*

I årskurserna 8–10 vidgas det historiska perspektivet och eleverna ska möta innehållet *dövas och hörselskadades situation i Sverige och världen, historiskt och i nutid.* Progressionen ligger i att innehållet i de lägre årskurserna behandlar den historia som är nära elevernas värld, till att behandla språket och utvecklingen i ett vidare internationellt både historiskt och nutida perspektiv.

Språkets historia

I de högre årskurserna ska undervisningen även behandla språkets historia. I årskurserna 5–7 är det formulerat som *teckenspråkets ursprung och förändring över tid.* Här ingår *oralismen, teckenspråkets erkännande, den tekniska utvecklingen och teckenspråkets ställning i dagens samhälle* som är centrala begrepp och historiska milstolpar i teckenspråkskulturen. I årskurserna 8–10 finns dessutom innehållet *teckenspråkets ställning i förhållande till de nationella minoritetsspråken i Sverige.* Det svenska teckenspråket är inte officiellt ett nationellt minoritetsspråk, men eftersom det fungerar som ett modersmål för döva har det en ställning som på många sätt motsvarar de nationella språkens. Det är viktigt att eleverna får möjlighet att tillägna sig kunskap om detta.

Teckenspråkigt samarbete samt organisationer för döva och hörselskadade

Den teckenspråkiga gruppen har ett starkt världsomspännande socialt kontaktnät. Oavsett nationalitet har man snarlika upplevelser av språk, skola och kultur vilket förenar. Genom innehållet *det teckenspråkiga samarbetet i Sverige och i de övriga nordiska länderna* i de högre årskurserna fokuserar kursplanen på samarbetet mellan döva inom Norden som har en stark tradition. Det gäller inte minst ungdomsaktiviteter.

För de äldsta eleverna finns även innehållet *internationella och svenska organisationer och mötesplatser för döva och hörselskadade.* Det kan till exempel handla om organisationer som Deaflympics, World Federation of the Deaf och International Federation of Hard of Hearing. Syftet med de här innehållspunkterna är dels att ge eleverna historiska och kulturella kunskaper om olika organisationer, dels att visa dem på sammanhang och mötesplatser som de kan ha nytta och glädje av.

Innehållspunkten *andra länders teckenspråk och internationell teckenkommunikation* finns också bara i de högsta årskurserna. Men om läraren och eleverna så tycker kan de mycket väl behandlas redan i de tidigare skolåren. Det kan till exempel passa att ta upp andra länders teckenspråk och internationell teckenkommunikation i samband med att skolan har internationellt besök av teckenspråkiga.

KUNSKAPSKRAVEN

Kunskapskraven är skrivna i löpande text och ger helhetsbeskrivningar av vilka kunskaper som krävs för de olika betygsstegen. De grundar sig på förmågorna som beskrivs i de långsiktiga målen samt på det centrala innehållet.

Kunskapsformer och helhetssyn

Kunskapskraven är konstruerade utifrån den kunskapssyn som finns i läroplanen. Där beskrivs att kunskap kommer till uttryck i olika former, så kallade kunskapsformer, som förutsätter och samspelar med varandra. Dessa kunskapsformer kan till exempel vara att kunna analysera eller framställa något. Enligt läroplanen måste skolans arbete inriktas på att ge utrymme för olika kunskapsformer och skapa ett lärande där de olika formerna balanseras och blir till en helhet. Detta innebär att en specifik kunskapsform inte kan kopplas samman med ett visst betygssteg. Att en elev behärskar fakta i form av minneskunskap är med andra ord inte enbart knutet till betyget E. På samma sätt

leder en elevs förståelse och analysförmåga inte automatiskt till betygen C eller A. Av den anledningen finns de kunskapsformer som beskrivs i ämnets långsiktiga mål uttryckta på alla betygsnivåer.

Kunskapskrav för olika årskurser

Kunskapskraven i teckenspråk beskriver vad som krävs för godtagbara kunskaper i årskurs 4 och för de olika betygsstegen i årskurs 7 och 10 i grundskolan. Kraven utgår från de långsiktiga målen i syftet och relaterar till det centrala innehållet i respektive årskursspann.

Kunskapskraven är skrivna som helhetsbeskrivningar och för att få betyget E, C eller A krävs att elevens kunskaper motsvarar beskrivningen av kunskapskravet i sin helhet.

Två kunskapsnivåer för teckenspråk

I teckenspråk för döva och hörselskadade finns två kunskapsnivåer, teckenspråk och teckenspråk för nybörjare. Kunskapskraven för teckenspråk gäller för döva och hörselskadade elever om det inte finns särskilda skäl som anges nedan.

Kunskapskraven för teckenspråk för nybörjare gäller för en döv eller hörselskadad elev som inte bedöms ha förutsättningar att nå upp till kunskapskraven för teckenspråk om

- eleven har börjat specialskolan efter de tidigare årskurserna och inte har läst enligt kursplanen för teckenspråk för döva och hörselskadade tidigare
- eleven nyligen har anlänt till Sverige
- det föreligger andra särskilda skäl.

Det är rektor som tar beslut om vilka kunskapskrav som eleven ska bedömas utifrån.

I tabellform

Det är viktigt att läsa och förstå kunskapskraven ur ett helhetsperspektiv. Men för att det ska vara lätt att urskilja progressionen, det vill säga hur kraven förändras och utvecklas mellan betygsstegen, presenteras de förutom i löpande text även i en tabell i kursplanen.

Avläser man tabellen vertikalt framträder ett betygssteg i sin helhet. Läser man den istället horisontellt syns progressionen mellan betygsstegen tydligt. De fetmarkerade orden visar vad som skiljer kunskapskraven på de olika betygsstegen från varandra.

*Kunskapskrav i teckenspråk för **betyget E** i slutet av årskurs 10*	*Kunskapskrav i teckenspråk för **betyget C** i slutet av årskurs 10*	*Kunskapskrav i teckenspråk för **betyget A** i slutet av årskurs 10*
Eleven kan planera och producera olika slags texter med **viss** språklig variation, **enkel** textbindning samt **i huvudsak** fungerande anpassning till texttyp, språkliga normer och strukturer.	Eleven kan planera och producera olika slags texter med **relativt god** språklig variation, **utvecklad** textbindning samt **relativt väl** fungerande anpassning till texttyp, språkliga normer och strukturer.	Eleven kan planera och producera olika slags texter med **god** språklig variation, **välutvecklad** textbindning samt **väl** fungerande anpassning till texttyp, språkliga normer och strukturer.

Varje del av kunskapskraven inleds med en beskrivning av vad eleven kan eller har kunskaper om. Den beskrivningen tar sin utgångspunkt i en eller flera förmågor (i exemplet ovan förmågorna att *uttrycka sig nyanserat på teckenspråk i texter och samtal* och att *urskilja språkliga strukturer och följa språkliga normer*). Sedan kommer en beskrivning av **hur** eleven visar sina kunskaper för de olika betygsstegen. Det är genom den beskrivningen som kvaliteten eller nivån på elevens kunnande syns.

Sammanfattande uttryck

Kunskapskraven utgår från de långsiktiga målen och relaterar till det centrala innehållet. För att kunskapskraven ska vara hanterbara och inte bli alltför omfattande, preciseras inte innehållet lika detaljerat i kunskapskraven som i det centrala innehållet. Alltför detaljerade kunskapskrav skulle även kunna ge oönskade effekter vid betygssättningen. Enstaka detaljer i kunskapskraven som eleven inte motsvarar, skulle kunna leda till att eleven inte uppfyller kunskapskravet i sin helhet. Innehållet beskrivs därför ofta med sammanfattande uttryck i kunskapskraven.

Exempel:

Det sammanfattande uttrycket *olika slags texter* som finns i kunskapskravet ovan syftar på flera olika punkter i det centrala innehållet. I årskurserna 8–10 syftar det bland annat på:

- Skönlitteratur för ungdomar och vuxna från olika tider, från Sverige, Norden och övriga världen. Skönlitteratur som belyser människors villkor och identitets- och livsfrågor. Lyrik, dramatik, sagor och myter,
- Beskrivande, förklarande, utredande, instruerande och argumenterande texter …

Relationen mellan kunskapskraven och de långsiktiga målen

Progressionen i kunskapskraven grundar sig på förmågorna i de långsiktiga målen. Här följer en övergripande beskrivning av hur progressionen i ämnet teckenspråk ser ut genom specialskoletiden och hur den beskrivs i kunskapskraven för teckenspråk och därefter hur den beskrivs för teckenspråk för nybörjare.

Förmågan att

– *uttrycka sig nyanserat på teckenspråk i texter och samtal*
och
– *anpassa språket efter olika syften och skilda mottagare*

Progressionen i förmågorna att uttrycka sig nyanserat på teckenspråk och att anpassa språket efter olika syften och mottagare, utgår i de tidigare årskurserna från att eleven för enkla samtal om elevnära frågor och ämnen med viss anpassning till samtalsregler och mottagare. I senare årskurser övergår den i ett krav på mer avancerade samtal och diskussioner om varierade ämnen. På de högre betygsnivåerna ställs allt högre krav på elevens sätt att ställa frågor och framföra åsikter, först så att samtalen upprätthålls och efter hand så att diskussionerna utvecklas med hjälp av välgrundade argument.

Det ligger också en progression i att elevens presentationer uppvisar allt mer välfungerande innehåll, struktur och anpassning till syfte och mottagare. Dessutom ställs allt högre krav på elevens sätt att förstärka presentationerna med visuella hjälpmedel. På de högre betygsnivåerna i senare årskurser krävs dessutom att eleven visar allt större säkerhet i att följa regler vid publicering av teckenspråkiga texter.

– *tillgodogöra sig och analysera olika typer av texter*
Progressionen i förmågan att tillgodogöra sig texter utgår i de tidigare årskurserna från att eleven kommenterar bekanta och elevnära teckenspråkiga texter. I senare årskurser övergår den i allt högre krav på elevens sätt att sammanfatta och kommentera mer avancerade teckenspråkiga texter.

När det gäller förmågan att analysera text utgår progressionen i de tidigare årskurserna från att eleven gör enkla kopplingar mellan elevnära texters budskap och sina egna erfarenheter. I senare årskurser och på de högre betygsnivåerna ställs allt högre krav på djup i elevens resonemang om budskap i olika verk. Först handlar det om tydligt framträdande budskap och efter hand ställs allt högre krav på att eleven även för resonemang om underliggande budskap.

– *urskilja språkliga strukturer och följa språkliga normer*
Progressionen i den här förmågan utgår i de tidigare årskurserna från att eleven beskriver någon grundläggande grammatisk struktur i teckenspråket. I senare årskurser övergår den till ett krav på beskrivningar av ett flertal strukturer.

– *använda internet och andra medier för att kommunicera*
Progressionen i den här förmågan utgår från att eleverna i de tidigare årskurserna kan använda internet och andra medier för att söka information från någon anvisad källa och återge grundläggande delar av informationen. I senare årskurser och på de högre betygsnivåerna ökar kraven på att eleven ska kunna använda internet och andra medier för söka, välja ut och sammanställa information från ett varierat urval av källor. Eleven visar också ett allt större djup i sin granskning av information och källor.

– *reflektera över dövas och hörselskadades livsvillkor ur ett historiskt och kulturellt perspektiv*
När det gäller förmågan att reflektera över dövas och hörselskadades livsvillkor utgår progressionen i de tidigare årskurserna från enkla resonemang om den betydelse skolan för döva och hörselskadade har för det döva barnets möjlighet att få ett språk. I senare årskurser övergår den först i ett krav på att eleven visar ett ökat djup i sina resonemang om skolans betydelse för teckenspråkets utveckling i olika tider. Efter hand övergår den i ett krav på att eleven drar allt mer välgrundade slutsatser om dövas och hörselskadades situation i olika tider och på olika platser och ger en allt djupare beskrivning av teckenspråkets status och rättigheter i förhållande till de nationella minoritetsspråken.

Progressionen i kunskapskraven i teckenspråk för nybörjare

– *uttrycka sig nyanserat på teckenspråk i texter och samtal*
och
– *anpassa språket efter olika syften och skilda mottagare*
Progressionen i förmågorna att uttrycka sig nyanserat på teckenspråk och att anpassa språket efter olika syften och mottagare, utgår i de tidigare årskurserna från att eleven för enkla samtal om elevnära frågor och vardagliga ämnen. I senare årskurser övergår den i ett krav på mer avancerade samtal och diskussioner om varierade ämnen På de högre betygsnivåerna ställs allt högre krav på elevens sätt att ställa frågor och framföra åsikter och på samtalens anpassning till samtalsregler och mottagare.

Det ligger också en progression i att elevens presentationer uppvisar allt mer välfungerande innehåll, struktur och anpassning till syfte och mottagare. Dessutom ställs allt högre krav på elevens sätt att förstärka presentationerna med visuella hjälpmedel. På de högre betygsnivåerna i senare årskurser krävs dessutom att eleven visar allt större säkerhet i att följa regler vid publicering av teckenspråkiga texter.

– *tillgodogöra sig och analysera olika typer av texter*
Progressionen i förmågan att tillgodogöra sig olika typer av texter utgår i de tidigare årskurserna från att eleven kommenterar och på ett enkelt sätt återger några för eleven viktiga delar av innehållet i bekanta och elevnära teckenspråkiga texter. I senare årskurser övergår den i allt högre krav på elevens sätt att sammanfatta och kommentera mer avancerade teckenspråkiga texter.

När det gäller förmågan att analysera text utgår progressionen i de tidigare årskurserna från att eleven gör enkla kopplingar mellan elevnära texters budskap för barn och ungdomar och sina egna erfarenheter. I senare årskurser och på de högre betygsnivåerna ställs allt högre krav på djup i elevens resonemang om budskap i olika verk.

– *urskilja språkliga strukturer och följa språkliga normer*
Progressionen i den här förmågan utgår i de tidigare årskurserna från att eleven ger exempel på någon grundläggande grammatisk struktur i teckenspråket. I senare årskurser övergår den till ett krav på beskrivningar av ett flertal strukturer.

– *använda internet och andra medier för att kommunicera*
Progressionen i den här förmågan utgår från att eleverna i de tidigare årskurserna kan använda internet och andra medier för att söka information från någon anvisad källa och återge grundläggande delar av informationen. I senare årskurser och på de högre betygsnivåerna ökar kraven på att eleven ska kunna använda internet och andra medier för söka, välja ut och sammanställa information från ett varierat urval av källor. Eleven visar också ett allt större djup i sin granskning av information och källor.

– *reflektera över dövas och hörselskadades livsvillkor ur ett historiskt och kulturellt perspektiv*
När det gäller förmågan att reflektera över dövas och hörselskadades livsvillkor utgår progressionen i de tidigare årskurserna från enkla resonemang om den betydelse skolan för döva och hörselskadade har för det döva barnets möjlighet att få ett språk. I senare årskurser övergår den i ett krav på att eleven visar ett ökat djup i sina resonemang om skolans betydelse för teckenspråkets utveckling i olika tider. Efter hand övergår den i ett krav på att eleven drar allt mer välgrundade slutsatser om dövas och hörselskadades situation i olika tider och på olika platser och ger en allt djupare beskrivning av teckenspråkets status och rättigheter i förhållande till de nationella minoritetsspråken.

Bilaga: Användningen av värdeord i kunskapskraven

I kunskapskraven används ett antal uttryck, så kallade värdeord, för att beskriva kunskapsnivåer för olika betygssteg. För att kunskapskraven ska bli enhetliga och tydliga har varje betygssteg ett begränsat antal värdeord som används enbart för det betygssteget. Till exempel används uttrycket ”mycket goda” uteslutande på A-nivån, oavsett ämne. Alla värdeord i kunskapskraven är fetmarkerade för att skillnaderna mellan kunskapskraven ska bli tydliga.

De enda tillfällen då värdeorden är desamma för flera betygssteg är när kraven inte ökar mellan betygen. Då används samma värdeord som för det underliggande betygssteget. Ett exempel är kravet på simkunnighet i ämnet idrott och hälsa. Eftersom det ställs samma krav på simkunnighet för alla betygsnivåer uttrycks kravet på samma sätt för alla nivåer.

Kunskapskraven i engelska, moderna språk och teckenspråk för hörande skiljer sig från övriga ämnen i sin uppbyggnad och i begreppsanvändningen. Det beror på att kursplanerna och kunskapskraven i dessa ämnen utgår från den gemensamma europeiska referensramen för språk (GERS).

Sammanställning av värdeord

Nedan följer en sammanställning av några av de vanligaste värdeorden i kunskapskraven. Sammanställningen rymmer bara sådana värdeord som används i flera ämnen. På så sätt kan den tjäna som underlag för vidare diskussioner och jämförelser kring hur värdeorden används i olika ämnen.

I vissa fall anges i tabellen nedan alternativa värdeord för en nivå. Uttrycken varierar ibland något mellan kursplanerna för att nyansskillnader mellan olika ämnen ska bli tydliga, eller för att uttrycken ska passa in i olika textsammanhang. I många fall är uttrycken sådana att absoluta gränsdragningar mellan dem inte är möjliga att göra. Då måste värdeorden tolkas och förstås i relation till det sammanhang och det innehåll de relaterar till i respektive ämne. I anslutning till varje uppsättning värdeord följer en kort beskrivning av hur de används i kunskapskraven.

E	**C**	**A**
grundläggande	goda	mycket goda

Uttrycken används för att ange kvaliteten på de kunskaper som eleven har om något, till exempel *eleven har goda kunskaper om …* När de här uttrycken används följer en beskrivning av hur elevens kunskaper visar sig. Konstruktionen har vanligen formen: *eleven har grundläggande kunskaper om xyz och visar det genom att …* Den beskrivning som följer anger alltså nivån på vad grundläggande kunskaper innebär i det aktuella ämnet.

E	C	A
enkla	utvecklade	välutvecklade *alternativt* välutvecklade och nyanserade

Uttrycken används för att ange kvalitet i flera olika sammanhang, till exempel kvaliteten på beskrivningar, sammanfattningar, textbindningar, redogörelser, omdömen, motiveringar, dokumentationer eller resonemang. Begreppet *enkla* används alltid för att ange graden av komplexitet och inte för att ange att något är lätt att göra.

I frasen *eleven kan ge enkla omdömen …* används värdeorden för att beskriva hur utvecklad förmåga att utvärdera något som eleven visar. Med enkla omdömen avses då att omdömena grundar sig på basala analyser, är övergripande till sin karaktär och har tydliga inslag av subjektiva värderingar. Mer utvecklade omdömen grundar sig på djupare analyser och de är mer specifika till sin karaktär. De kännetecknas också av att värderingarna är sakliga snarare än subjektiva.

Ett annat exempel på hur de här värdeorden används är att de ibland anger med vilken kvalitet eleven motiverar olika ställningstaganden och val, exempelvis *eleven formulerar ställningstaganden med enkla motiveringar*. Enkla motiveringar kännetecknas ofta av att de är allmänt hållna och baseras mer på subjektiva värdeomdömen än på utvecklade argumentationer. Mer utvecklade motiveringar kännetecknas av att de väger in flera olika aspekter och baseras på allt mer tydliggjorda argumentationer och tankegångar.

Värdeorden enkla/utvecklade/välutvecklade används ofta för att ange kvaliteten på elevens resonemang, som i exemplet *eleven för också enkla resonemang om verket med kopplingar till dess upphovsman …* Mer utvecklade resonemang kan till exempel innefatta flera olika kopplingar, längre resonemangskedjor eller en avvägd balans mellan detaljer och helhet. I samband med resonemang kombineras de här värdeorden ofta med uttryck som beskriver hur underbyggda elevens resonemang är.

E	C	A
till viss del underbyggda *alternativt* rimliga	relativt väl underbyggda	väl underbyggda

Uttrycken används för att ange graden av underbyggnad i elevens argument, slutsatser eller resonemang. Underbyggnad handlar om stöd i fakta och sakförhållanden men också om logiken i resonemanget. Ofta kombineras dessa värdeord med en angivelse av hur utvecklade elevens resonemang är, exempelvis *eleven för enkla och till viss del underbyggda resonemang om …*

E	C	A
beskriver och ger exempel	förklarar och kopplar ihop delar till helheter *alternativt* förklarar och visar på samband	förklarar och generaliserar *alternativt* förklarar och visar på generella drag *alternativt* förklarar och visar på mönster

Uttrycken används för att beskriva kvaliteten på elevens förståelse, till exempel *eleven kan förklara och generalisera kring några centrala naturvetenskapliga upptäckter och deras betydelse för människors levnadsvillkor …* På de högre betygsnivåerna visar eleven en djupare förståelse genom att förklara hur delar hänger ihop och bildar helheter och mönster. Att förklara och generalisera handlar om att utifrån enskildheter och sammanhang kunna dra slutsatser som går att överföra till andra sammanhang. I exemplet ovan kan generaliseringen innebära att eleven använder sina kunskaper om enskilda upptäckter för att dra slutsatser om naturvetenskapens villkor och betydelse.

E	C	A
enkel/enkla *alternativt* enkelt identifierbara	förhållandevis komplex/komplexa	komplex/komplexa

Uttrycken används vanligen för att beskriva karaktären på de samband eller relationer som eleven kan identifiera och beskriva. Till exempel att *eleven beskriver enkla samband inom och mellan olika samhällsstrukturer*. Enkla samband karaktäriseras av att de är lätta att identifiera och kan beskrivas endast i något led. På de högre betygsstegen visar eleven en mer utvecklad analysförmåga genom att beskriva allt mer komplexa samband eller relationer. Komplexiteten kan då ligga i att relationerna är mindre uppenbara och blir synliga först genom att eleven beskriver samband i flera led, till exempel mellan ekonomiska och politiska strukturer i samhället.

E	C	A
som till viss del för diskussionerna framåt *alternativt* som i huvudsak hör till ämnet	som för diskussionerna framåt	som för diskussionerna framåt och fördjupar eller breddar dem

Uttrycken används för att beskriva kvaliteten på elevens inlägg och reflektioner i olika sammanhang. Det kan till exempel handla om att *eleven diskuterar på ett sätt som till viss del för diskussionerna framåt …* För högre betygssteg krävs att inläggen är av sådan kvalitet att de för diskussionerna framåt och fördjupar eller breddar dem med till exempel ytterligare fakta eller nya perspektiv.

E	C	A
till viss del anpassat *alternativt* med viss anpassning	förhållandevis väl anpassat *alternativt* med förhållandevis god anpassning	väl anpassat *alternativt* med god anpassning

Uttrycken används för att beskriva hur väl eleven kan anpassa sitt handlande till en situation eller ett sammanhang. Det kan till exempel handla om att anpassa sitt språk eller sin framställning till syftet och målgruppen.

Uttrycken används också för att beskriva hur väl anpassad användningen av till exempel strategier, metoder, verktyg, begrepp eller modeller är till olika situationer. Exempelvis i frasen *eleven kan välja och använda strategier och metoder med viss anpassning till problemets karaktär*. Viss anpassning innebär i exemplet ovan att eleven väljer och använder strategier och metoder med någon tanke om att de ska fungera i den aktuella problemsituationen. På högre betygsnivåer krävs att eleven väljer och använder strategier och metoder som är allt mer effektiva i förhållande till problemet som ska lösas.

E	C	A
i huvudsak fungerande	ändamålsenligt *alternativt* relativt väl fungerande	ändamålsenligt och effektivt *alternativt* väl fungerande

Uttrycken används för att ange hur utvecklad elevens förmåga är att bland annat välja, använda och kombinera strategier, metoder, verktyg, begrepp eller modeller. Till exempel i frasen *eleven kan använda handverktyg på ett i huvudsak fungerande sätt och …* För de högre betygen ökar kraven på skicklighet i tillämpningen.

Uttrycken används även för att ange kvaliteten på resultatet, till exempel *kompositioner som har en i huvudsak fungerande form*. I det sammanhanget syns progressionen genom i vilken mån de olika delarna i kompositionen skapar en helhet, hur stor del av kompositionen som fungerar och hur väl den fungerar i sammanhanget.

Uttrycken används också för att ange hur utvecklad elevens förmåga är att använda olika typer av informationskällor, till exempel *eleven använder olika typer av källor på ett i huvudsak fungerande sätt …* På högre betygsnivåer visar eleven en allt mer välfungerande källanvändning genom att på ett medvetet sätt söka information utifrån kunskaper om olika källors möjligheter och begränsningar. När uttrycken används för att ange nivån på elevens förmåga att använda källor kombineras de vanligen med uttryck som anger hur underbyggda resonemang eleven för om informationens och källornas trovärdighet och relevans.

E	C	A
avgränsat	relativt varierat	varierat

I vissa ämnen kombineras uttrycken om hur underbyggda resonemang eleven för om källors trovärdighet och relevans med uttryck som beskriver med vilken variation eleven väljer källor för att söka information. Med ett avgränsat urval avses några få källor. På högre betygsnivåer kan eleven hantera både fler källor och källor av olika slag.

E	C	A
prövar	prövar och omprövar	prövar och omprövar systematiskt

Uttrycken används för att ange med vilken kvalitet eleven prövar något, till exempel hur olika material och hantverkstekniker kan kombineras i skapandet av olika föremål. Att pröva och ompröva innebär ett reflekterande arbetssätt där eleven prövar till exempel olika materialkombinationer för att hitta det uttryck eller den funktion som önskas. På de lägre nivåerna sker prövandet ostrukturerat och sökande. På den högsta nivån sker prövandet på ett mer utvecklat sätt efter någon form av princip eller struktur.

E	C	A
bidrar till att formulera … som leder framåt	formulerar … som efter någon bearbetning leder framåt	formulerar … som leder framåt

Uttrycken används för att ange hur självständigt och med vilken kvalitet eleven kan formulera till exempel handlingsalternativ, modeller eller frågeställningar. Exempelvis *eleven bidrar till att formulera enkla frågeställningar och planeringar som det går att arbeta systematiskt utifrån*. Att eleven ”bidrar till att formulera” något innebär att kraven på självständighet är låga. Nästa nivå innebär att eleven klarar av att formulera handlingsalternativ, frågeställningar eller modeller självständigt, men att dessa behöver någon form av bearbetning för att fungera. På den högsta betygsnivån formulerar eleven självständigt handlingsalternativ, modeller och frågeställningar som fungerar utan bearbetning.

E	C	A
viss	relativt god	god

Uttrycken används bland annat för att ange vilken grad av stilkänsla eller språklig variation eleven visar i olika sammanhang, som i frasen *eleven kan skriva olika slags texter med viss språklig variation …* De används också för att beskriva hur förtrogen eleven är med något, som i satsen *dessutom kan eleven med viss säkerhet urskilja och ge exempel på musikaliska karaktärsdrag från olika genrer och kulturer …* Uttrycken kan också användas för att beskriva kvaliteten i elevens användning av ämnesspecifika begrepp, som i formuleringen *eleven kan med god användning av ämnesspecifika begrepp beskriva hur ingående delar samverkar …* I det sammanhanget innebär god användning att eleven använder ämnesspecifika begrepp frekvent och med precision i relevanta sammanhang.

Skolverket

www.skolverket.se

ISBN: 978-91-38325-72-8